

Bomen nieuws

MONUMENTALE IEPEN
bedreigd

BOOMJURIST
een specialisme

Herwaardering van de
POPULIER

We zijn goed in beeld

DE BOMENSTICHTING IS WEER GOED IN BEELD! SINDS WE HEEL NEDERLAND HEBBEN LATEN WETEN DAT HET LANDELIJK REGISTER VAN MONUMENTALE BOMEN ONLINE IS, WETEN STEEDS MEER MENSEN DE BOMENSTICHTING TE VINDEN. ER WORDEN VEEL NIEUWE BOMEN AANGEMELD VOOR OPNAME IN HET REGISTER. OOK ONTVANGEN WE MEER AANVRAGEN VOOR SUBSIDIE VOOR ONDERHOUD DAN IN VOORGAANDE JAREN. MAAR DAT LAATSTE HEEFT OOK ZEKER MET DE ZWARE ZOMERSTORM TE MAKEN.

Ondertussen zijn er weer nieuwe projecten gestart. We hebben een bijdrage geleverd aan de eerste Dag van de Populier op 11 oktober jl. Een initiatief van Vroege Vogels en Stichting Probos. De populier is niet meer populair, reden om deze boom in het zonnetje te zetten. Op onze website hebben we een kaart met zo'n zestig prachtige populieren gezet, opdat een ieder kan zien wat voor indrukwekkende bomen het kunnen worden. De kaart is te vinden in de rubriek Bomen in uw buurt. Lees ook in deze Bomennieuws het artikel Herwaardering van de populier.

Een ander mooi moment was het ondertekenen van het manifest De Levende Tuin. Het doel van De Levende Tuin is inzet voor de natuur in al zijn brede facetten in onze tuinen en andere buitenruimten. Daar kunnen bomen toch zeker een goede bijdrage aan leveren. Een kerngroep van verschillende organisaties* heeft het manifest in 2014 ondertekend. Op 24 november jl. kon de Bomenstichting aanhaken en zette onze voorzitter Leen van der Sar zijn handtekening onder het manifest. Voorafgaand aan dit moment hield Huib Sneepe namens de Bomenstichting een presentatie *Bomen, de meest rendabele investering in de stad van de toekomst* op de grote vakbeurs Future Green City in 's-Hertogenbosch. We hopen u in een volgende Bomennieuws meer te kunnen vertellen over 'de bomen en het manifest'.

In deze Bomennieuws vindt u weer een aantal boeiende artikelen van auteurs die tot de top van hun vakgebied kunnen worden gerekend. Een terugkerend thema is dat bomen meer aandacht behoeven en dat het steeds weer nodig is om uit te leggen dat bijna elke ingreep in de bodem consequenties voor bomen heeft. Ook de aandacht voor aangetaste bomen blijkt onverminderd nodig; deze bomen kunnen bijzonder en waardevol zijn. Lees de artikelen over monumentale iepen, staand dood hout en het Stadswandelpark in Eindhoven.

Tot slot nog nieuws uit het bestuur: het bestuur stuurt zichzelf begin 2016 het bos in, een bosdag dus in plaats van heidag. Om een nieuw meerjarenbeleidsplan op te stellen met een visie richting 2020. T.z.t. wordt het meerjarenbeleidsplan op de website geplaatst. Wie weet wat er weer voor goede plannen ontstaan en uitgevoerd kunnen worden! Suggesties zijn welkom.

Hanna Hirsch

In dit nummer

4

STAAND DOOD HOUT

Staan dood hout is van levensbelang voor kevers, wilde bijen, nachtvlinders, vogels, vleermuizen en mieren. Maar het is schaars. Staan dood hout zit, als kernhout, ook in levende bomen. Een snackbar voor insecten.

13

STRALENDE LANEN

Sterrenbossen, ze hebben ten minste vier rechte paden die straalsgewijs samenkomen in een centrum. Aanvankelijk aangelegd voor de jacht, later geëvolueerd tot een decoratief element van een park.

22

ZIN EN ONZIN VAN EEN BOOMSPIEGEL

Bomen in het stedelijk gebied krijgen vaak (te) weinig ruimte voor hun wortels. Dat is niet nodig: er zijn goede mogelijkheden om ruimtetekort te voorkomen of op te heffen.

EN VERDER IN DIT NUMMER

Inleiding.....	3
Feestverlichting schaad bomen.....	7
Monumentale iepen in Nederland bedreigd	10
Hongaarse eik slachtoffer	
Eindhovense bouwactiviteiten.....	15
Boomjurist, een specialisme.....	16
De Boswet uitgelegd.....	18
Donateursdag in Trompenburg.....	21
Herwaardering van de populier	24
Recensie Van den Berk over bomen	26
Feestelijke onthulling boombordjes in Almere.....	28

Dood hout en levend hout gaan goed samen

Staan dood hout als ideaal insectenhotel

Frank Warendorf

STAAND DOOD HOUT

'DOOD HOUT' ROEPT VAAK OM SNOEI, KAP, OPRUIJEN EN AAN HET ZICHT ONTTREKKEN. DODE OF DEELS DODE BOMEN ZIJN DAARENTEGEN EEN BRON VAN LEVEN. OOK OP EIGEN ERF EN IN DE TUIN IS HIER PLAATS VOOR. ZONDER VEILIGHEIDSRISICO'SI HET IS EEN SNACKBAR VOOR VOGELS. EN EEN SCHUILPLAATS EN NESTGELEGENHEID VOOR DE ALLERKLEINSTE EN MEEST BIJZONDERE INSECTEN.

BOMEN EN BIODIVERSITEIT

Biodiversiteit is meer dan een optelsom van de verschillende soorten planten, dieren en schimmels. Het verhogen van de biodiversiteit gaat dan ook verder dan het zaaien van bloemenmengsels en het aanplanten van nog meer soorten bomen. Van biodiversiteit is pas sprake wanneer er een duurzame samenhang is tussen de organismen: wanneer meerdere soorten van elkaar afhankelijk zijn. Ten aanzien van de betekenis van bomen telt niet alleen de boomsoort maar ook de levensfase van een boom.

Om werkelijk alle dieren, planten en schimmels die in en rondom een eik leven op het toneel te krijgen moeten ook alle stadia van de eik aanwezig zijn: van vrucht, kiem, volle wasdom, de diverse veterane fasen tot en met boomlijk staand, en tot slot liggend. De habitatfunctie neemt toe naarmate de boom de verschillende stadia verder doorloopt. Het spreekt voor zich dat, wanneer alle stadia op een locatie aanwezig zijn, de cirkel rond is.

Hakhout geeft verjonging en aftakeling op deze vierkante meter

Annemiek van Loon

STAAND DOOD HOUT

De betekenis van dood hout wordt vaak wel gezien, maar slechts beperkt. Bij het kappen van een vleermuisboom wordt ter compensatie een vleermuiskast opgehangen. De rol die de boom speelt voor insecten wordt hierbij niet gecompenseerd. Insecten staan aan de basis van de voedselketen. Dood hout biedt, vaak na 'bewerking' door schimmels, een ideale nestgelegenheid voor kevers, wilde bijen, nachtvlinders, mieren, allerlei wespen en vliesvleugeligen.

Staan dood hout is zeer schaars. We kennen het uit het duurzame bosbeheer waar een zeker percentage staande dode bomen wordt nagestreefd. Staand dood hout zit echter ook in levende bomen. In principe is kernhout dood maar pas geschikt als habitat wanneer het eerst door schimmels is aangetast. Veterane bomen kunnen voor meer dan de helft uit dood weefsel bestaan. Het dode kernhout vormt jarenlang een broedplaats voor veel insecten; de houtmool die achterblijft valt naar beneden en voedt de wortels van de boom.

VLIEGENDE HERT

De bijzondere habitatfunctie van oude bomen kan worden toegelicht aan de hand van het vliegende hert, het grootste in ons land levende insect. De aanwezigheid van deze kever wordt wel gelieerd aan oude bossen en hakhout maar niet direct aan veterane en dode bomen. Terwijl een veterane eik alles in zich heeft om de levenscyclus van dit insect te garanderen. De combinatie van dood en levend is essentieel voor het vliegende hert. De eitjes worden gelegd in door schimmels aangetast hout. Na enkele weken komen de eitjes uit. De larve voedt zich vier tot acht jaren met het rotte hout.

Bij een veteraan wordt het dode hout koel en vochtig gehouden door het levende deel van de boom. Het bladerdak en het levende spinthout omhult en koelt de dode kern. Daarom 's zomers geen droogte en hitte en 's winters een mitigerend effect bij wind en vorst. Deze condities zijn essentieel om de lange periode als larf door te komen.

De volwassen kever leeft slechts een aantal weken en voedt zich door het spinthout aan te vreten en het lekkende sap op te nemen. Het spreekt voor zich dat tegen dit bijzondere milieu, dat een veterane boom vormt, geen vleermuis-kast op kan.

EINDE EN BEGIN

Voor veel van ons betekent een dode tak in een boom 'onveiligheid'. Ongeacht of de boom midden in het bos of langs een drukke weg staat. Dode bomen en uitgebroken takken worden

Hanna Hirsch

Mart Smit

Theo Verhoeven

Hanna Hirsch

Tekst: Rinny Kooi & Eric Rood

Feestverlichting schaadt bomen

WERD AANVANKELIJK SLECHTS EEN ENKELE BOOM VERLICHT, TEGENWOORDIG GLOEIT IN DE WINTERPERIODE BIJNA EEN HEEL STADS-OF DORPSCENTRUM OP. MENSEN GENIETEN ERVAN, MEN VINDT HET GEZELLIG. MAAR IS HET AANBRENGEN VAN DIE VERLICHTING IN BOMEN EIGENLIJK WEL VERSTANDIG? DAARAAN KAN WORDEN GETWIJFELD. VOOR EEN AANTAL NADELIGE EFFECTEN VRAGEN WIJ AANDACHT.

Vroeger gebruikte men kabels met gloeilampen. Het was soms veel werk om die op te hangen. Meestal werden de kabels en lampen ook weer verwijderd als de kerstperiode achter de rug was. Ledverlichting is hanteerbaarder dan de oude gloeilampen, waardoor het gemakkelijker is geworden om verlichting in bomen te hangen. Ook is het steeds meer gebruikelijk om het materiaal te laten hangen, het is immers weerbestendig. Meestal worden voor het ophangen van verlichting bomen gebruikt. Maar wordt er wel eens nagedacht over het effect daarvan op die bomen?

anders. Door het aanbrengen van al dat materiaal ontstaan er 'schuurranden' in de bast van de bomen. Daar kan de stam gaan rotten. Onder een enkele spijker of schroef lijdt een boom nauwelijks. Toch zou je het spijkeren en schroeven om verlichting of transformatoren te bevestigen niet moeten toestaan. Voor je het weet worden er hele kabels op de bomen vastgeschroefd. Meestal wordt de bevestiging gedaan met plastic of staal, materiaal dat in weer en wind niet snel vergaat. Als dat er eenmaal zit, kijkt niemand er meer naar om. Niemand neemt verantwoordelijkheid. Daarop hoort te worden toegezien door de eigenaar en/of beheerder. Maar meestal ontbreekt die nazorg.

TRANSFORMATOREN EN SPIJKERS

Takken worden vol gehangen met snoeren en lampen. De bomen hangen vaak ook tjokvol met transformatoren die bij elkaar worden gehouden met dikke spijkers en schroeven. Vaak is het materiaal van een kleur die nogal afsteekt tegen de kleur van stam en bladeren. Het hele jaar zijn de transformatoren, snoeren en lampen zichtbaar. Mooi is

SNOEI-PROBLEMEN

De kans is groot dat staaldraden en stroomdraden op den duur de takken afknellen. Dat heeft gevolgen voor de sapstroom in de boom en de overlevingskans van de boom. De aangebrachte verlichting op stam en takken levert proble-

Hanna Hirsch

gezien als slordig en zelfs als een bron van ziekten. Het is nodig dat we anders naar dood hout kijken. Afbraak en dood betekenen het einde maar ook een begin. Houtrotters onder de zwammen zijn inderdaad een teken van afbraak, maar ook het begin van een nieuwe fase van de boom die veel leven met zich meebrengt.

Uiteraard speelt veiligheid een hoofdrol. Toch hoeft niet iedere dode tak verwijderd te worden, zeker niet wanneer er onder de kroon niets beschadigd kan worden. In eiken bijvoorbeeld kunnen dikke dode takken jaren blijven zitten. En dikke dode bomen? Die vallen niet zomaar om. Een boomverzorger kan de boom stabiliseren om het risico op schade te reduceren.

SNACKBAR

Naast de bekende takkenrillen zijn er meer manieren om dood hout in de tuin te houden. Laat boomstobben staan en plaats dikke takken verticaal in de grond. Knotbomen bovendien, zijn veteranen in zakformaat. Door het knotten wordt de boom langzaam hol. Met zo'n boompje in de tuin is het haast overbodig om vetbollen voor de mezen op te hangen. De knotboom is de nieuwe snackbar.

- Home
- Nieuws
- Nieuwsbrief
- Productinformatie
- Webshop
- Evenementen
- Contact

Productgroepen

- Standplaatsinrichting
- Meststoffen
- Verzorgingsartikelen + div.
- Takverankering
- Kluitverankering
- Onderzoeksgereedschap
- Insectenverdriving
- Boeken

International Tree Service bv

Nieuw Milligen (Apeldoorn)
Baambrugge (Amsterdam)
Mobiel (06) 53491303
Fax (0294) 295737
its@poelbosbouw.nl

www.poelbosbouw.nl/its

Theo Verhoeven

Bomennieuws winter 2015

VOGELS HEBBEN LAST VAN VERLICHTING

Het licht zelf heeft ook invloed op de bladval. Als een boom heel dicht bij een straatlantaarn staat of vol hangt met lampen blijven de bladeren die het meest belicht worden wat langer aan de boom hangen dan de bladeren die verder van de lichtbron hangen. Het nadelig effect daarvan op de boom is waarschijnlijk gering, maar andere organismen zoals vogels, vleermuizen en insecten hebben er wel last van. Of, zoals onderzoekster Michelle Spierings meldde: "Dieren die in bomen nestelen, zoals veel vogels, hebben last van kunstverlichting. Vogels maken gebruik van zonlicht voor het bepalen van hun dagelijks ritme. Wanneer dit verstoord wordt door extra licht levert dit stress op, wat uiteindelijk kan leiden tot afname van het aantal nakomelingen."

KRITISCHER KIJKEN

Afgezien van dit alles: hoeveel extra energie wordt er niet gebruikt voor al die verlichting en hoe verhoudt zich dat tot het streven naar duurzaamheid? En of omwonenden zo gelukkig zijn met constante verlichting weten we niet. Hier en daar worden de eerste bomen zelfs begin oktober al in het licht gezet. Gemeentebesturen en bijvoorbeeld winkeliersverenigingen mogen wat ons betreft iets kritischer kijken naar de verlichting in bomen. De leefbaarheid en gezelligheid zijn immers ook gediend met het behoud van gezonde bomen.

men op als die verlichting permanent blijft hangen. De in de loop der tijd ingegroeide, en daardoor verborgen, spijkers en schroeven belemmeren de snoei. In een later stadium kunnen ze ook problemen opleveren als verwijderde stammen en takken moeten worden verwerkt. Geen houtverwerkingsbedrijf wil hout hebben met spijkers en draden er in. Het hout is waardeloos geworden en alleen nog maar geschikt als haard- en brandhout. Overigens beschadigen graafwerkzaamheden, die verricht moeten worden voor het aanbrengen van kabels voor de verlichting, veelal ook de wortels.

Arbor Boomspecialisten voor het behoud van (monumentale) bomen!

- Boomonderhoud
- Boomverplanting
- Boomverwijdering
- ETW-ers (European Treeworkers)
- ETT-ers (European Tree Technicians)
- Bomen op daken
- Bestrijding Eikenprocessierupsen
- Bliksem beveiliging in bomen
- Beëdigd boomtaxateurs
- Boomadvies
- VTA Boomcontrole
- Groeiplaatsverbetering

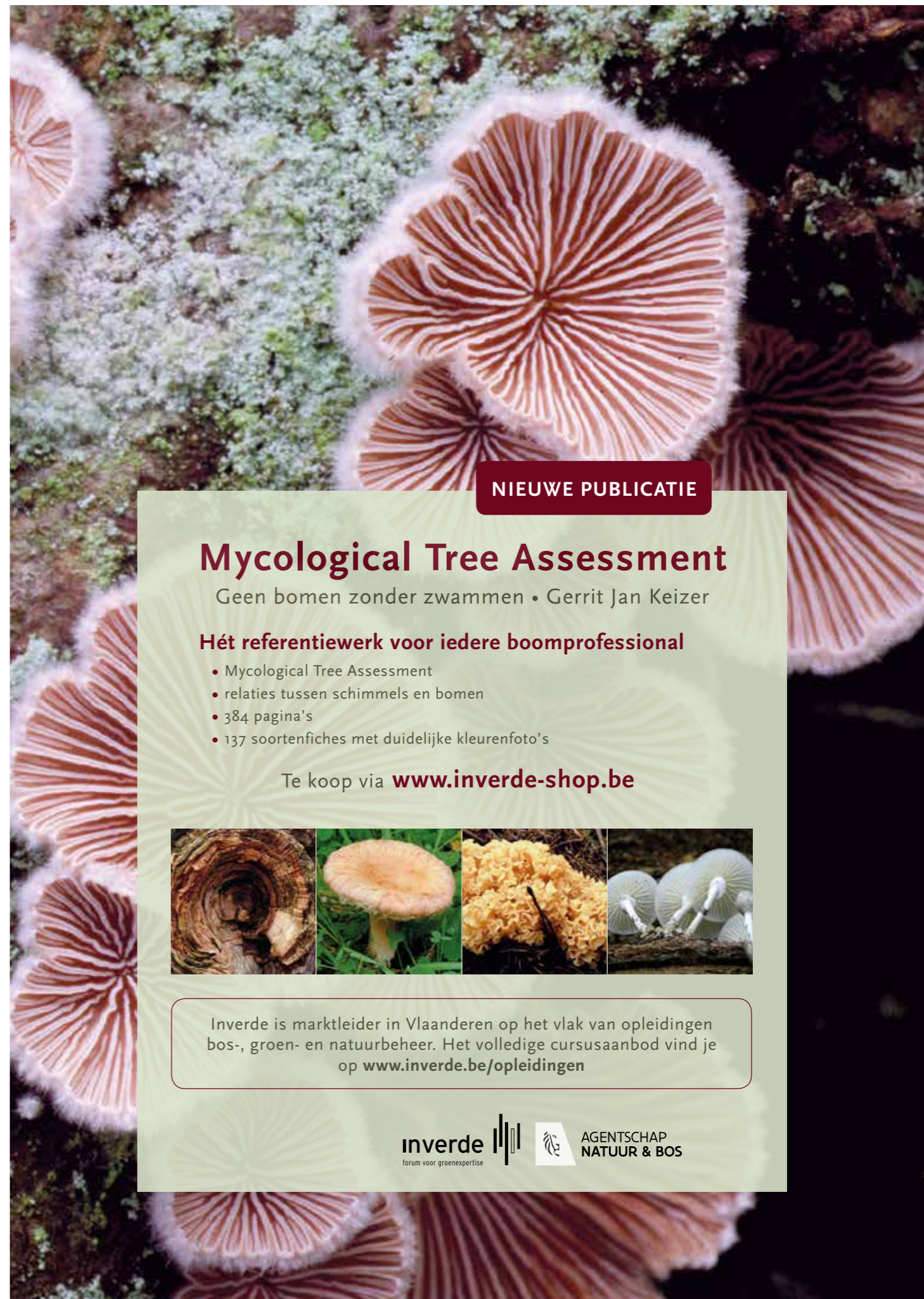

www.boomspecialist.nl - info@boomspecialist.nl

Vestiging Markelo:
Postbus 15
7475 ZG Markelo
Tel.: 0547 - 750 900
Fax: 0848 - 725 509

Vestiging Dedemsvaart:
Postbus 96
7700 AB Dedemsvaart
Tel.: 0523 - 611 176
Fax: 0523 - 614 817

NIEUWE PUBLICATIE

Mycological Tree Assessment

Geen bomen zonder zwammen • Gerrit Jan Keizer

Hét referentiewerk voor iedere boomprofessional

- Mycological Tree Assessment
- relaties tussen schimmels en bomen
- 384 pagina's
- 137 soortenfiches met duidelijke kleurenfoto's

Te koop via www.inverde-shop.be

Inverde is marktleider in Vlaanderen op het vlak van opleidingen bos-, groen- en natuurbeheer. Het volledige cursusaanbod vind je op www.inverde.be/opleidingen

inverde
forum voor groenexpertise

AGENTSCHAP
NATUUR & BOS

MONUMENTALE IEPEN IN NEDERLAND BEDREIGD

IEPEN BEHOREN TOT DE MOOISTE BOMEN IN ONZE WOONOMGEVING, MAAR ZIJN DAAR VOOR EEN GROOT DEEL UIT VERDWENEN. DE IEP HEEFT OOK EEN RIJKE CULTUURGESCHIEDENIS. HOUT, TWIJGEN, BAST EN BLADEREN: VEEL VAN DE IEP WORDT VANAF DE PREHISTORIE AL VOLOP BENUT. RUIM 10.000 JAAR GELEDEN, NA DE LAATSTE IJSTIJD, KOMEN DE EERSTE IEPEN VANUIT ZUIDELIJKE STREKEN WEER TERUG. DE STEENTIJDJAGERS MAKEN DE EERSTE SPEREN EN BOGEN VAN IEPENHOUT. PAS VIERDUIZEND JAAR, LATER TOEN DE TAXUS VERSCHEEN, VERANDERDE DAT. DE NOG BESTAANDE RESTANTEN VAN IEPENBOSSEN EN PARKBOSSEN MET IEPEN BEHOREN TOT HET WAARDEVOLLE, MAAR OOK BEDREIGDE, GROENE ERFGOED.

De 'olifantsiep' aan de Zeeburgerdijk in Amsterdam is een voorbeeld van een goede omgang met een monumentale boom. Nadat een vrachtwagen tegen de enorme onderste tak (slurf) was gereden, heeft de gemeente een 'slimme boomstut' aangebracht.

Kindertjesboom bij Kraantje Lek van Anton Pieck

De laatste drie iepen langs de Catharijnesingel

Vanaf de late Middeleeuwen wordt de iep steeds meer ontdekt als waardevolle laan- en parkboom. Boomkwekerijen ontwikkelen klonen en variëteiten van hybride iepen, kruisingen tussen de inheemse ruwe iep en gladde iep: *Ulmus x Hollandica*. Veel van deze opmerkelijke, typisch Hollandse boomkwekerijgeschiedenis is nog vrijwel onbekend.

Vanaf de 17e eeuw is er volop export van Hollandse iepen, maar ook van lindes en abelen, naar Noord-Europese landen. Met de golven van de iepziekte in de 20e eeuw verdwijnen veel monumentale iepen uit ons landschap. De be-

DRIE HOLLANDSE IEPEN IN UTRECHT

In de late 18e eeuw worden er twee iepenrijen geplant aan de buitenzijde van de middeleeuwse stadssingel, de Catharijnesingel. Aan de stadszijde staat dan nog altijd de middeleeuwse stadsmuur met torens en stadspoorten. Rond 1830 wordt een begin gemaakt met de omvorming van de stadsmuren, met taluds en bolwerken, tot stadspark, door tuinarchitect J.D. Zocher. Het is niet helemaal duidelijk of de iepenrijen tot de openbare wandelroute aan de buitenzijde van de singel behoren of dat ze onderdeel uitmaken van het park Nieuweroord. Het landgoed Nieuweroord is daar in de 17e eeuw gesticht en nog steeds is er een gedeelte van bewaard gebleven, weliswaar met een jongere generatie bomen.

MET DE GOLVEN VAN DE IEPZIEKTE IN DE 20E EEUW VERDWIJNEN VEEL MONUMENTALE IEPEN UIT ONS LANDSCHAP

roemdste iep is ongetwijfeld de Kindertjesboom bij Kraantje Lek, mede door de illustratie van Anton Pieck. De boom is zelfs op ware grootte in brons gegoten en vereeuwigd. Maar ook door het kappen vanwege wegverbreding, stads- en dorpsuitbreidingen en de zware inzet op veiligheid en aansprakelijkheid verdwenen onze iepenveteranen.

ONZE LAATSTE 18E EEUWSE IEPEN

De oudste iepen in ons land zijn ongetwijfeld de eeuwenoude hakhoutstoven. Door hakhoutbeheer kunnen iepen steeds weer uitlopers vormen en erg oud worden. Vooral de inheemse ruwe iep, fladderiep, en zelfs de iepziekte-gevoelige gladde iep, lijken wel het eeuwige leven te hebben. Voorbeelden van opgaande monumentale iepen behoren langzamerhand echter tot de zeldzaamheden. En nog zijn we er niet erg zuinig op. Twee voorbeelden van 18e eeuwse iepen in Nederland laat ik hier de revue passeren: een iepengroep in de stad Utrecht aan het Moreelse Park en een iep in Vledder (Drenthe) bij het oude raadhuis.

Na de Tweede Wereldoorlog verdwijnen enkele iepen uit de rij en de rest wordt getopt. Dat wil zeggen, de toppen van de bomen zijn eruit gezaagd. Rond het grote zaagvlak ontstaan daarna bosjes met opslag van bebladerde takken. Tegelijkertijd rotten de boomtoppen in, omdat de boom het grote zaagvlak niet meer kan overgroeien. Tot rond 1980 staan er nog zes imposante iepen, tot drie ervan gekapt worden. Bij navraag over de reden daarvan geeft de gemeentelijke plantsoendienst als antwoord 'dat men de bomen niet mooi vond'. Inderdaad heeft het toppen van een groot deel van de hoofdstammen de bomen er niet mooier op gemaakt. Door het kappen kunnen wel de jaarringen geteld worden. Het plantjaar wordt rond 1790 geschat.

Intussen gaat het inrotten van de toppen van de resterende bomen langzaam door. Ook worden de bomen weer verder ingekort. In 2010 zijn de drie iepen met een stamomtrek van 335, 338 en 365 cm omtrek en ca. 20 meter hoog, opgenomen in het boek 'Bijzondere bomen in Nederland, 250 verhalen'. In de periode 2010-2015 worden ze successievelijk gekapt. Een belangrijke reden daarvoor is dat inmiddels het park Nieuweroord is uitgekozen als plaats voor het theaterfestival de Parade. Het park is een terrein geworden waar een week lang diverse evenementtenten zijn, en veel bezoekers de boomspiegels verdichten. Daarmee komt de aansprakelijkheid voor de schade aan de bomen al snel om de hoek kijken. Bij één boom wordt de iepziekte genoemd als reden voor het kappen. Over die diagnose zijn overigens wel veel twijfels. De allerlaatste boom, van de groep van drie, is gekapt bij grondwerkzaamheden rond de boomspiegel.

De vraag is of deze bijzondere bomen, die weliswaar een verminderde vitaliteit vertoonden, te handhaven waren geweest. Ik denk van wel. De strook met de iepen had ook buiten het evenementsterrein gehouden kunnen worden. Je kunt je ook afvragen of zoiets als de Parade wel in een historisch park thuishoort. Verder had de gemeente meer inspanningen kunnen verrichten voor creatieve oplossingen, zoals vergroting van de boomspiegel, het verleggen van een fietspad of een 'slimme boomstut'. De iepen aan de Catharijnesingel behoorden tot de groep van oude klonen van Hollandse iep (Ulmus x Hollandica cv. 'Belgica'). Men heeft het zelfs niet nodig gevonden om stekken van dit 17e eeuwse genetische erfgoed op te kweken.

DE WONDERIEP VAN VLEDDER

Volgens een bordje bij de oude iep van Vledder is dit de 'Oldste iep van Nederland'. De boom staat aan de Brink, bij het voormalige raadhuis. De tweestammige boom heeft een omtrek van ruim 4 meter en was tot voor kort circa 25 meter hoog. Wat de soort is van deze iep, is nog onopgehelderd. Suggesties tot nu toe zijn Hollandse iep (Ulmus x Hollandica cv. 'Major'), ruwe iep (Ulmus glabra) en Engelse iep (Ulmus pro-

cera). Waarschijnlijk betreft het een oude zaailing met een hybride karakter.

In 2011 is de reusachtige iep fors ingekort vanwege een aangetroffen schimmel. Hierdoor komt de veiligheid in het geding. Gelukkig is de gemeente Westerveld, waar Vledder onder valt, wel van mening dat de boom niet gekapt moet worden. Je kunt je afvragen of de wel erg rigoureuze stamreductie van zo'n bijzondere en unieke boom echt noodzakelijk is geweest, en of andere, meer creatieve oplossingen mogelijk zouden zijn geweest. Probleem is dat het kapvlak van de stam nu dusdanig groot is, dat de stam zal gaan inrotten en de boom in feite juist onveilig is geworden. Wellicht was een geringere stamreductie en/of een 'slimme boomstut' voldoende geweest. In ieder geval zijn in dit geval door een boomkweker wel enkele stekken van dit genetisch raadsel aan de wortel gebracht en opgekweekt.

HEROVERWEGING NODIG

Dat het denken in boomveiligheid en de aansprakelijkheid daarbij in Nederland buiten proporties is geraakt wordt steeds meer gevoeld. Onnodig verdwijnen er monumentale, bijzondere en genetisch zeldzame bomen. Zelfs de toch al zeldzame oude iepen. Ook vanwege de beleving van bomen is enige reflectie op de huidige gang van zaken hard nodig. Al te snel, en door paniekreacties gedreven, worden bomen omgehakt of er wordt rigoureuze kroon- en stamreductie toegepast. Veel monumentale bomen kunnen veel langer gehandhaafd worden door verbetering en verruiming van de boomspiegels, aanbrengen van 'slimme boomstutten' en plaatselijke, ruimtelijke maatregelen.

AANBEVOLEN LITERATUUR

Bert (N.C.M.) Maes, Bomen en Monumenten, 1996
Heybroek, Goudzwaard en Kaljee, Iep of Olm, Karakterboom van de Lage Landen, 2009

Stralende lanen

Het sterrenbos van Hof te Dieren, aangelegd rondom de later zo genoemde Carolinaberg.

HET IS MISSCHIEN WEL ÉÉN VAN DE MEEST MARKANTE EN TOEGEPASTE STIJLFIGUREN IN DE TUINKUNST: HET STERRENBOS. EEN STERRENBOS HEEFT DE TYPISCHE VORM VAN TEN MINSTE VIER RECHTE PADEN DIE STRAALSGEWIJS SAMENKOMEN BIJ EEN MIDDELPUNT. STERRENBOSSEN WERDEN AANVANKELIJK AANGELEGD VOOR DE JACHT, MAAR EVOLUEERDEN GELEIDELIJK TOT EEN DECORATIEF DEEL VAN HET PARK MET UITZICHT OP EEN MOOIE KERKTOREN OF MOLEN.

De radiaal ligt meestal binnen een vierkant, cirkel of rechthoek die ook is gemarkeerd door paden of lanen. Vaak zijn al deze paden als laan met eenzelfde boomsoort beplant. De tusseliggende vakken zijn met het gewone bosbouwkundige sortiment opgevuld, dat past bij de grondsoort en nog enig economisch profijt oplevert. Dat is oorspronkelijk in veel gevallen hakhout, maar kan ook vriend of naaldhout betreffen. In een enkel geval liggen de lanen niet in het bos, maar op de landbouwgronden, zoals bij het Hoog Erf in Arnhem (begin 19e eeuw).

VANUIT EEN CENTRUM

Door de radiale structuur wordt de focus nadrukkelijk op het centrum gelegd, vanuit het Frans aangeduid als 'rond-point'. Dat centrum kan bestaan uit een heuveltop (een natuurlijke hoogte), van waaraf men zicht heeft over de verschillende radialen en de jachtprooi die oversteekt. Denk hierbij aan de Carolinaberg in Dieren (na 1647). Of men heeft zicht op kerktorens of molens in de verte, zoals bij de Starreberg op De Eult te Baarn (voor 1757), de Manege van Kasteel Amerongen (ca. 1790) of De Keienberg van Beekhuizen (na 1760).

Het centrum kan ook een kunstmatig opgeworpen heuvel (met trap), een opvallende boom of een grote waterkom bevatten, zoals op De Eult te Baarn (ca. 1733) of op Beerschoten bij De Bilt (na 1737). In enkele gevallen staat er in het midden een prieel of 'speelhuis', zoals bij het jachthuis van de Nassaus te Breda (ca. 1620) of het markante jachtslot met acht radialen in Emsland, Clemenswerth (1737-1747) in Duitsland.

VAN ALLE TIJDEN

Sterrenbossen blijken van alle tijden, maar kennen de grootste populariteit in de baroktijd, waarbij aan het begin van de 18e eeuw op geen enkele buitenplaats met voldoende ruimte een sterrenbos mag ontbreken. Maar de radiaalvorm wordt ook in de 19e en het begin van de 20e eeuw nog toegepast, zoals op heideontginningen als het Sterrenbosch op de Treekerduinen bij Leusden (ca. 1905) en Park 1813 op de Lemelerberg bij Ommen (1913).

In de stedenbouw is het eveneens een bekend motief, herkenbaar in de wegenstructuur van bijvoorbeeld Coevorden (na 1594) en rond de Arc de Triomphe in Parijs (na 1806). Ook in vroege stadsparken is het een gebruikelijke decoratieve vorm: Haarlemmerhout en Alkmaarderhout (17e eeuw), De Worp bij Deventer (1699) of het Sterrenbos te Groningen (1765).

Afbeelding van het sterrenbos op buitenplaats Watervliet met karakteristieke rechte lanen en dichte aanplant in de vakken.

trellisschermen, terwijl de hoekpunten en uiteinden worden gedecoreerd met klassieke tuinbeelden. Zo wordt het sterrenbos onderdeel van het decoratieve programma en de symboliek die de eigenaar in zijn tuin voor ogen staat.

CONTRAST EN VERBINDEN

Daarbij wordt ook gerefereerd aan de eigen achtergrond, het loven of verheerlijken van de eigen status of die van de landsheer. Of men verwijst naar klassieke deugden en muzen. Naast deze inhoudelijke betekenis valt er veel te beleven in een dergelijke structuur. Zo vormden de elementen van een sterrenbos een spel van ruimtelijke contrasten: de lichtval op de paden en wanden, schaduwrijke routes ten opzichte van een zonnig centrum, dichtbij gelegen details versus accenten op grote afstand. Daarnaast kunnen de radialen een rol spelen in de oriëntatie en het verbinden van verschillende terreindelen met elkaar en met bijzondere objecten in het terrein, zoals een theekoeppel of folly ('nutteloos bouwsel' zoals een waterval, toren, schuurtje, kunstwerk e.d.).

ROBUUSTE STERREN

Tegenwoordig zijn op veel plekken structuren van sterrenbossen nog steeds herkenbaar. Dit zal mede te danken zijn aan de relatieve eenvoud, robuustheid en sterke structuren van een sterrenbos. De regelmaat van de vorm van een sterrenbos veroorzaakt echter ook dilemma's, bijvoorbeeld als één of meer stralen ontbreken, laanbeplanting is weggefallen, uitzichten zijn dichtgegroeid of paden geleidelijk een slingerend verloop hebben gekregen.

Moet het sterrenbos als geheel worden gezien en moeten alle lanen gelijktijdig worden verjongd? Het beeld dat diverse 18e-eeuwse prenten schetsen van strakke hagen langs trellisschermen met natuurstenen vazen, overdekte loofgangen en aangeharkte zandpaden vinden we tegenwoordig in ieder geval niet meer in Nederland. Het zou een fortuin kosten om dergelijke structuren te onderhouden. Desondanks kan men in veel parken en bossen de monumentale laanbomen van een sterrenbos nog zien stralen.

Veel parken en buitenplaatsen zijn echter in de loop van de 19e eeuw omgevormd naar landschapsstijl, of de structuur van het sterrenbos verdwijnt en wordt opgenomen in regulier bos. Op de buitenplaats Vijversburg te Tytsjerk is recent de 'dwaalster' aangelegd, naar ontwerp van LOLA landscape architects, als hedendaagse combinatie van een sterrenbos en een doolhof.

BETEKENIS

In de vormgeving van het sterrenbos is zowel het decoratieve als het functionele aspect van belang. De radiaalvorm blijkt een uitermate geschikte structuur om tijdens het populaire tijdverdrijf, de jacht, vanuit het midden overzicht te hebben op het overstekende wild. Vanwege de jacht zal het bezit van een sterrenbos ook als statussymbool hebben gediend. De naam 'warande' (of wildbaan) verwijst nog naar deze jachtfunctie (bijvoorbeeld de Oude Warande bij Tilburg, een sterrenbos uit circa 1715).

De sterrenbossen krijgen in barokke tuinen steeds meer een decoratieve functie, waarbij bijvoorbeeld de hoofdlaan het huis verbindt met het middelpunt van het sterrenbos en zo één van de assen vormt. In sommige gevallen worden naast de radialen vanuit het middelpunt meerdere diagonalen, cirkels en kronkelende tussenpaadjes toegevoegd. Hierdoor ontstaat een complex patroon. De wanden langs de paden worden strak geschoren langs

Sterrenbos op Landgoed Schaffelaar te Barneveld, waarbij een wateras in één van de lanen ligt en in het midden uitkomt in een ronde kom.

Tekst en foto's: Joep van Bergeijk, regiocoördinator Noord-Brabant en Limburg

HONGAARSE EIK SLACHTOFFER

EINDHOVENSE BOUWACTIVITEITEN

BEGIN JULI VAN DIT JAAR BEREIKEN DE BOMENSTICHTING EN TREFPUNT GROEN EINDHOVEN (TGE) VERSCHILLENDE MELDINGEN OVER HET VERDROGEN VAN BOMEN IN HET STADSWANDELPARK. HET IS EEN DROGE ZOMER, DE MELDINGEN LIJKEN OP ELKAAR.

In diezelfde periode zijn door Ouderen Appèl Eindhoven raadvragen gesteld. Al snel wordt duidelijk dat het verdrogen van enkele bijzondere bomen in het park een relatie heeft met de aanleg van een parkeerkelder van een appartementencomplex op een perceel grenzend aan het park. Onttrekking van grondwater is daarvoor noodzakelijk en al enige maanden gaande. Helaas is er geen retourbemaling toegepast. Het grondwater is via de riolering afgevoerd.

Uit ons onderzoek blijkt dat de situatie bekend is bij de bouwer en de gemeente en dat de betrokken boombeheerder half juni aanvullende maatregelen heeft laten nemen om de verdroging van de bomen tegen te gaan. Soontiëns Boomverzorging uit Eindhoven heeft de bodem geïnjecteerd met Agra-perlite, lichte korrels van vulkanisch gesteente. Dat helpt om de bodem 'luchtiger' te maken. Maar de grond was al sterk ingeklonken. De bomen hebben ook zo'n zesduizend liter water uit de nabijgelegen vijver toegediend gekregen. Het wordt echter al snel duidelijk dat de aanvullende maatregelen te laat zijn genomen.

TUINEN ZIJN PARKEN GEWORDEN

Eindhoven is een bijzondere bomenstad. In de tijd dat Frans Fontaine aan het hoofd van de plantsoenendienst stond is er veel met bijzondere straatbomen geëxperimenteerd. Veel tuinen van groot-industriëlen uit de 19e eeuw zijn in de loop der jaren onderdeel van de openbare

ruimte geworden. Het Stadswandelpark is daarvan het oudste voorbeeld.

Je zou verwachten dat de gemeente alles op alles zet om er voor te zorgen dat dit erfgoed behouden blijft. Gelukkig kan de Bomenstichting constateren dat er in de loop der jaren op dat gebied in Eindhoven veel is verbeterd. Niet in de laatste plaats door de inzet van betrokken bewoners en organisaties als TGE.

Jammer dat, ondanks goede bedoelingen, een oude Hongaarse eik en andere beplanting deze bouwactiviteiten niet zullen overleven. Gezamenlijk zien we er op toe dat de gemeente Eindhoven in de toekomst wel goed zal omgaan met bouwplannen in de nabijheid van bomen.

Jilles van Zinderen werkt als advocaat bij MANZ Legal

**'Ik begrijp de taal,
ik begrijp de emoties.'**

Boomjurist een specialisme

Steven Snoep

RUZIE TUSSEN BUREN OVER BOMEN. DAT IS WAT JILLES VAN ZINDEREN EN JÉRÔME VAN DER MAES TOCH WEL HET MEEST MEEMAKEN IN HUN PRAKTIJK. BEIDE ADVOCATEN ZIJN GESPECIALISEERD IN BOMENRECHT. ZE STAAN BEHALVE PARTICULIEREN OOK GEMEENTEN, PROVINCIES, ACTIEGROEPEN EN ANDERE ORGANISATIES BIJ. MEESTAL BLIJFT HET BIJ ADVISEREN OF EEN GESCHIL SCHIKKEN. DE STAP NAAR DE RECHTER NEMEN ZE ALLEEN ALS HET ECHT NIET ANDERS KAN.

VAN ZINDEREN HEEFT VANUIT ZIJN KANTOOR OP DE ZESDE ETAGE EEN PRACHTIG UITZICHT OVER DE STAD UTRECHT, MET ALLE BOMEN DIE DAARBIJ HOREN. HET KANTOOR VAN VAN DER MAES LIGT IN EEN MOOI DEEL VAN HAARLEM, OOK MET VEEL BOMEN. ALLEBEI ZIJN ZE HUN SPECIALISME MIN OF MEER INGEROLD.

De Haarlemse advocaat Van der Maes schrok best toen hij te maken kreeg met zijn eerste grote schadezaak aan een boom. 'Ik wist niet dat dit zo kon oplopen. Het ging over een buurman die een kraanbedrijf had ingehuurd en een boom in de tuin van de buurvrouw voor een derde had gesnoeid. Dan ga je naar een boomtaxateur, iemand die lid is van de Nederlandse Vereniging van Taxateurs van Bomen. Deze stelt de schade vast. En in dit geval ging het om zo'n € 14.000. Dat realiseren zich heel veel mensen niet: ze willen wel graag prachtige bomen in het zicht hebben, maar gaan daar soms wel flink aan zagen, vooral bij de burens.'

Jérôme van der Maes groeide op in Limburg naast een bos. Inmiddels woont hij in een ander deel van ons land, Castricum, maar wel weer dicht bij een bos. Via een collega kwam hij in contact met boomjurist Bas Visser. En zo ging het vanzelf verder. Tegenwoordig staat hij bij de Orde van Advocaten geregistreerd als bomenrechtdeskundige. 'Als het gaat om schade aan monumentale bomen loopt het bedrag snel op. Een boom vertegenwoordigt een bepaalde waarde, zeker als hij ook nog eens monumentaal is. Het is goed dat mensen zich dat realiseren', vindt Van der Maes.

bijvoorbeeld een lekkende gasleiding een boom gaat verstikken wil zo'n gemeente dat wel verhalen op de eigenaar van die gasleiding. Gemeenten zijn daar heel principieel in. Mensen of organisaties moeten daar niet zomaar mee weg kunnen komen. Grotere gemeenten hebben daarvoor ook eigen juristen in dienst. Daarom is er ook veel jurisprudentie over dit soort zaken.'

Ook Jilles van Zinderen is bij toeval in het vak gerold. Op verzoek van een kennis uit een social serviceclub heeft hij een aantal jaren geleden een presentatie gehouden over bomenrecht. Het was in de tijd dat platanen ziek werden. 'Er was een vorm van paniek in Nederland. Platanen werden altijd beschouwd als veilige bomen. En toen was er ineens een schimmelinfectie die, onzichtbaar bij een reguliere controle, boven in de boom begint en er uiteindelijk toe kan leiden dat er een tak uitvalt. Met alle gevolgen van dien.' Na deze lezing ging het vanzelf verder.

DRIE HOOFDPUNTEN

Van Zinderen is zich steeds meer gaan toeleggen op bomenrecht. 'Ik begrijp de taal, ik begrijp de emoties. De meeste verweren kan ik dromen, je ziet steeds dezelfde discussies voorbij komen:

Van Zinderen vertelt: 'Gemeenten investeren veel in het onderhoud van bomen. Dat is een grote kostenpost. Als dan door

Er wordt geklaagd over het wegnemen van zonlicht, afval uit bomen, uitzicht dat wordt belemmerd, wortelopdruk, ongedierte, vuiligheid op de auto en vogels in bomen. In het algemeen gelden drie hoofdpunten: onrechtmatige hinder, een boom mag niet staan binnen 2 meter van de erfgrans, en overhangende takken mogen worden gesnoeid. Daarom denk ik dat ik efficiënter kan werken dan iemand die deze onderwerpen niet beheerst. Ik kan aan een rechter uitleggen dat als een boom van binnen aan het rotten is, dat niet per se betekent dat zo'n boom slecht wordt onderhouden en ongezond zou zijn.'

Hij heeft een website gebouwd in de vorm van een boom: www.bomenrecht.nl. Daarop is veel basisinformatie te vinden over juridische problemen rond bomen. '80% van alle problemen staat daarop. Er staan ook linkjes naar artikelen op. Als mensen er na raadpleging van deze site niet uitkomen weten ze me wel te vinden', zegt Van Zinderen.

Soms treden de advocaten ook op voor een groep bewoners. Van der Maes maakt dan mee dat de actiegroep van hem alleen verlangt dat hij een pleidooi voor de rechter voert. Maar dat pleiten wordt soms bemoeilijkt door de eigen activiteiten van een groep. 'Laat mij als advocaat een beroepschrift schrijven. Als er geen goed beroepschrift ligt wordt het heel moeilijk voor een rechtbank. Je kunt tijdens een zitting

wel wat extra vertellen, maar als er bijvoorbeeld geen deskundigenrapportage ligt, kun je dat er tijdens een zitting niet meer alsnog bijdoen.'

SCHADE DOOR BOMEN

Veel zaken gaan over schade die door een boom wordt aangericht. Doordat wortels weg worden beschadigen, een tak afbreekt of omdat een hele boom omvalt. Van der Maes heeft onlangs te maken gekregen met een huis dat volledig is vernield door een omgevallen boom. 'Verzekeraars en de jurisprudentie gaan er vanuit dat als stormschade door bomen is aangericht, die ontstaan is bij een windkracht van meer dan 11 Beaufort, er sprake kan zijn van overmacht. De boomeigenaar is dan, bij goed onderhoud, niet aansprakelijk. Dan moet je dus op zoek naar gegevens over het weer, op een bepaalde dag en tijd, van die bewuste plek.'

Van Zinderen maakt discussies mee over die aansprakelijkheid. Bijvoorbeeld over de zaak van twee vrouwen die op een motor reden en tegen een tractor botsten nadat de bestuurster de macht over het stuur verloren had. Er zaten veel bobbel in het wegdek, ontstaan door wortels van de bomen naast de provinciale weg. 'Dan maakt het niet uit van wie die bomen zijn. De gemeente was verantwoordelijk en aansprakelijk als wegbeheerder. Daar is de gemeente dan ook voor veroordeeld.'

'Als het gaat om schade aan monumentale bomen loopt het bedrag snel op.'

Kim Krifjnen

Jérôme van der Maes werkt bij Kalbfleisch Advocaten

De Boswet uitgelegd

DE BOSWET IS EEN INGEWIKKELDE WET, DIE VOOR VELEN EEN MYSTERIE IS. VOORAL DE RELATIE MET DE GEMEENTELIJKE BEVOEGDHEDEN IS MOEILIK TE DOORGRONDEN. IN 2016 ZULLEN DE REGELS BOVENDIEN VERANDEREN DOOR DE KOMST VAN DE WET NATUURBESCHERMING.

TUSSEN WAL EN SCHIP

De Boswet is in 1961 tot stand gekomen om ervoor te zorgen dat het bosareaal in Nederland niet afneemt. De Boswet spreekt over houtopstanden. Dat zijn niet alleen bossen, maar ook solitaire bomen, boomgroepen en rijbeplantingen, bijvoorbeeld bomen langs wegen. De wet regelt in hoofdzaak twee dingen:

1. een meld- en herbeplantingsplicht voor de houtopstanden die onder de wet vallen en
2. een verbod aan gemeenten (en provincies) om bepaalde houtopstanden door regelgeving te beschermen.

De wetgever heeft bepaalde categorieën houtopstanden die destijds hoofdzakelijk wegens bedrijfseconomische redenen werden aangeplant, zoals populieren langs wegen en landbouwgronden, uitgezonderd van de meld- en herbeplantingsplicht. Hetzelfde lot trof bomen die niet van belang werden geacht voor de Nederlandse bossen, zoals paardenkastanje, linde en treurwilg.

Het ministerie van Economische Zaken is verantwoordelijk voor de handhaving van de meld- en herbeplantingsplicht. Houtopstanden waarop de meld- en herbeplantingsplicht van de Boswet van toepassing is, kunnen sinds 1 januari 2015 in beginsel niet door gemeentelijke regelgeving worden beschermd. Maar dat geldt helaas niet omgekeerd. Houtopstanden waarop de meld- en herbeplantingsplicht niet van toepassing is, kunnen niet altijd door gemeentelijke regels worden beschermd. In beginsel kunnen wel worden beschermd:

1. bomen binnen de 'bebouwde kom Boswet' (zie over dit begrip hierna) en
2. buiten deze bebouwde kom: a. bomen op erven en in tuinen en b. houtopstanden die een zelfstandige eenheid vormen en hetzij geen grotere oppervlakte beslaan dan 10 are, hetzij in geval van rijbeplanting, gerekend over het totaal aantal rijen, niet meer dan twintig bomen omvatten.

Echter, niet al deze bomen kunnen door gemeentelijke regels worden beschermd. Dit betreft bijvoorbeeld ongeknotte populieren en ongeknotte wilgen langs wegen of als eenrijige beplantingen op of langs landbouwgronden en fruitbomen. Maar ook solitaire bomen buiten de 'bebouwde kom Boswet' die niet op een erf of in een tuin staan. Deze bomen vallen tussen wal en schip.

BEBOUWDE KOM BOSWET

De meld- en herbeplantingsplicht van de Boswet geldt alleen buiten de 'bebouwde kom Boswet'. Gemeenten moeten de grens van de 'bebouwde kom Boswet' zelf vaststellen. Als er geen 'bebouwde kom Boswet' is vastgesteld, geldt de Boswet tot in het centrum van de gemeente. Als er wel een 'bebouwde kom Boswet' is vastgesteld, geldt de meld- en herbeplantingsplicht van de Boswet alleen buiten die bebouwde kom. Vaak wordt vergeten dat de gemeentelijke bomenverordening ook buiten de 'bebouwde kom Boswet' van toepassing is. Dat is altijd het geval, tenzij de gemeente de werking van de verordening heeft beperkt tot de 'bebouwde kom Boswet'.

Maar de gemeentelijke verordening kan niet op alle houtopstanden van toepassing zijn. Naast de houtopstanden waarop de meld- en herbeplantingsplicht van de Boswet van toepassing is en de genoemde voorbeelden van bomen die tussen wal en schip vallen, is er geen gemeentelijke bescherming mogelijk voor:

1. bomen als windschermen om boomgaarden,
2. fijnsparren, niet ouder dan twaalf jaar, bestemd om te dienen als kerstbomen en geteeld op daarvoor in het bijzonder bestemde terreinen en
3. kweekgoed.

COMPLICATIE

Een complicatie is dat gemeenten vóór 1 januari 2015 wel regels mochten stellen ten aanzien van solitaire bomen buiten de 'bebouwde kom Boswet' die niet op een erf of in een tuin staan en zelfs ten aanzien van houtopstanden waarop de meld- en herbeplantingsplicht van de Boswet van toepassing is, tenzij ze behoorden tot een bosbouwonderneming geregistreerd bij het Boschap. Hierdoor is het mogelijk dat sommige bestemmingsplannen een vergunningplicht bevatten ter bescherming van houtopstanden die nu niet meer door een gemeente beschermd mogen worden.

De gemeente moet echter wel blijven vasthouden aan de vergunningplicht. Alleen de rechter kan deze buiten toepassing verklaren. Dit geldt niet voor de vergunningplicht in de bomenverordening. Als gevolg van artikel 122 Gemeentewet is de vergunningplicht in een gemeentelijke verordening namelijk 'van rechtswege' vervallen als het gaat om bomen die door de wetwijziging niet meer beschermd mogen worden.

WET NATUURBESCHERMING

De Boswet zal worden opgenomen in de nieuwe Wet natuurbescherming die naar verwachting medio 2016 in werking zal treden. De wetgever heeft de overgang naar de nieuwe wet aangegrepen om wijzigingen aan te brengen. Een belangrijke verandering is dat gemeenten binnen de 'bebouwde kom Boswet' alle vrijheid krijgen om

bomen te beschermen. Dus ook populieren langs wegen binnen de 'bebouwde kom Boswet' mogen straks door de bomenverordening en het bestemmingsplan worden beschermd. De bomenverordeningen zullen hiervoor moeten worden aangepast.

Ook binnen de 'bebouwde kom Boswet' staande fruitbomen en bomen als windschermen om boomgaarden kunnen straks worden beschermd. Het is zelfs mogelijk om binnen de 'bebouwde kom Boswet' kweekgoed en naaldbomen die zijn bedoeld om te dienen als kerstbomen te beschermen, al zal dat natuurlijk niet snel gebeuren. Een andere wijziging is dat buiten de 'bebouwde kom Boswet' een nieuwe categorie bomen door gemeenten mag worden beschermd: hoogstamfruitbomen. Deze krijgen dezelfde bescherming als knotpopulieren en knotwilgen buiten de 'bebouwde kom Boswet'.

GOED NIEUWS

De belangrijkste wijziging die de Wet natuurbescherming brengt heeft te maken met de definitie van het begrip 'houtopstand'. In artikel 1.1 lid 1 is bepaald dat onder een houtopstand wordt verstaan een zelfstandige eenheid van bomen, boomvormers, struiken, hakhout of griend, die: a. een oppervlakte grond beslaat van tien are of meer, of b. bestaat uit een rijbeplanting die meer dan twintig bomen omvat, gerekend over het totaal aantal rijen.

Het kabinet heeft (in de memorie van antwoord aan de Eerste Kamer) bevestigd dat de inperking van de bevoegdheid van provincies en gemeenten alleen geldt voor zover de desbetreffende bomen zijn aan te merken als een houtopstand die onder de definitie van artikel 1.1 lid 1 valt. Dit betekent dat onder de nieuwe wet in sommige gevallen gemeentelijke bescherming mogelijk is voor bomen buiten de 'bebouwde kom Boswet' die voorheen niet konden worden beschermd, te weten fruitbomen, bomen als windschermen om boomgaarden, maximaal twintig jaar oude naaldbomen, bestemd om te dienen als kerstbomen, kweekgoed en ongeknotte populieren en ongeknotte wilgen langs (water)wegen of als eenrijige beplanting langs landbouwgronden. Bescherming van deze bomen door gemeentelijke regelgeving wordt mogelijk wanneer het gaat om bomen die

deel uitmaken van een zelfstandige eenheid die een oppervlakte grond van minder dan 10 are beslaat of om bomen die onderdeel zijn van een rijbeplanting van twintig bomen of minder gerekend over het totaal aantal rijen. Bescherming wordt ook mogelijk voor solitaire bomen buiten de 'bebouwde kom Boswet'. Ook deze bomen voldoen immers niet aan de definitie van houtopstand. Daarin gaat het om een zelfstandige eenheid, dat wil zeggen om bomen die deel uitmaken van een groter geheel. Een solitaire boom staat op zichzelf.

OMGEVINGSWET

Vermoedelijk treedt over een jaar of vier de Omgevingswet in werking. De inhoud van de Wet natuurbescherming zal in deze wet worden opgenomen. De Omgevingswet verplicht gemeenten om een omgevingsplan vast te stellen. Het omgevingsplan is een soort bestemmingsplan voor de hele gemeente waarin ook allerlei regels uit gemeentelijke verordeningen zijn opgenomen. Als in het omgevingsplan een verbod is opgenomen om bepaalde bomen te kappen, wordt het kappen van die bomen aangemerkt als een 'afwijkactiviteit'.

Voor de afwijkactiviteit kan een omgevingsvergunning worden aangevraagd. Vermoedelijk wordt bepaald dat bestaande bomenverordeningen en andere verordeningen, evenals bestaande bestemmingsplannen, worden aangemerkt als onderdeel van het omgevingsplan. Maar het is wel de bedoeling dat de verordeningen en de bestemmingsplannen worden geïntegreerd tot één omgevingsplan. De bezwaartermijn tegen een kapvergunning blijft zes weken, maar de vergunninghouder hoeft niet meer zes weken te wachten voordat hij mag gaan kappen, maar nog maar twee weken. Wie bezwaar heeft, moet dus naar de rechter gaan om te voorkomen dat de boom al voor de afloop van de bezwaartermijn wordt gekapt. Het wordt dus opletten geblazen.

ONGEVEER VEERTIG DONATEURS ZIJN OP ZATERDAG 5 SEPTEMBER NAAR ROTTERDAM GEREISD. DE ZON LAAT HET HELAAS AFWETEN EN DE PARAPLU MOET BESLIST MEE, MAAR HET VOORUITZICHT VAN EEN BEZOEK AAN TROMPENBURG TUINEN & ARBORETUM IS FEESTELIJK.

Donateursdag in Trompenburg

De ontvangst is in theehuis De Uithoek dat inderdaad in een uithoek van het uitgestrekte terrein ligt. Bij de koffie vertelt de directeur, Ger Fortgens, over de geschiedenis van het huidige Trompenburg en de planten.

Trompenburg ligt in de 'Ambachtsheerlijkheid Kralingen', een moerasachtig gebied. Met dijken en afwateringssloten is het moeras tot weiland gemaakt. Uit de verschillende oude buitenplaatsen is het huidige Trompenburg ontstaan. De familie Van Hoey Smith, die haar fortuin heeft verdiend in de Rotterdamse haven, wordt eigenaar in 1856. Vier generaties hebben de tuin verfraaid en op internationaal niveau gebracht. In 1958 is de tuin ingebracht in de Stichting Arboretum Trompenburg.

EIKEN, BEUKEN EN HULST

Trompenburg is behalve een arboretum vooral ook een prachtige tuin. Er

worden bomen verzameld en ontwikkeld met bijzondere eigenschappen, zoals zuil- en treurvormen, bontbladigen of met spectaculaire herfstkleuren. Daarmee heeft de tuin ook bij vakmensen een naam verworven. Trompenburg legt zich vooral toe op

het verzamelen van eiken (Quercus, 220 soorten), beuken (Fagus, 70 soorten), hulst (Ilex, 100 soorten) en Hosta. Verder is er nog de mooie verzameling cactussen in de kas.

Tijdens de twee verschillende wandelingen – voor en na een heerlijke lunch – zien we onder meer de Canadapopulier (Populus x canadensis cv. serotina). Een hoge boom met grote stamomtrek en vooral een fraai vertakte kruin. Iedereen blijft hier, ondanks de regen, even staan en raakt onder de indruk van deze mooie bomen. Van de populier bestaan vijftig soorten, en veel variëteiten. Bijzonder is dat het blad van de populier losjes aan de blad-

steel zit. De bladeren bewegen dan ook constant, vooral bij de ratelpopulier (Populus tremula). Het klinkt als muziek in de oren. Het is ook de boom waar de meeste insecten op voorkomen en dus ook veel verschillende vogels die daar hun voedsel vinden.

In de kas blijkt 's nachts de 'Koningin van de nacht' (Selenicereus grandiflorus) te hebben gebloeid. Als wij er zijn, zijn de bloemen helaas op hun retour; ze hangen enigszins vermoeid naar beneden, maar zijn zeker nog een aandachtige blik waardig. De cactus beslaat een grote wand in de kas.

RODE LIJSTSOORTEN

Speciale aandacht is er voor bedreigde soorten: deze zijn aangegeven met een rood kader waardoor je naar de boom kan kijken. We kijken met aandacht naar de zijdeboom (Magnolia wilsonii) die vooral in China met uitsterven wordt bedreigd. De vruchten hebben mooie roze schubben met oranje zaden.

Gekapte beukenlaan in Diepenheim

Knotpopulieren langs de A2 bij Amsterdam

Zin en onzin van een BOOMSPIEGEL

EEN BOOMSPIEGEL IS LIEFST NET ZO GROOT ALS DE KRUIJN VAN EEN BOOM. HET IS DE OPEN RUIMTE RONDOM DE STAM DAT VAN BOVEN TOEGANKELIJK IS VOOR LUCHT EN WATER. DE PLEK WAAR DE STAM OVERGAAT IN DE WORTELS, DE STAMVOET. MAAR IN BEWOOND GEBIED KRIJGT DE STAMVOET MEESTAL NIET VEEL RUIMTE. HIJ MOET HET DOEN MET EEN KLEIN STUKJE BEGROEIDE OF BRAAKLIGGENDE GROND. TOCH ZIJN ER VERSCHILLENDE OPLOSSINGEN OM DE STAMVOET WEL RUIMTE TE GEVEN.

De krachten die op de stam inwerken worden bij de stamvoet overgebracht op de min of meer horizontaal groeiende wortels. Als de stam dikker wordt, wordt de stamvoet breder en hoger. Dan moet de grond opzij, en als ze dichtbij liggen, ook de trottoirbanden en ander straatmeubilair. De wortels groeien in de loop der tijd steeds verder weg en het wortelpakket rond de stamvoet wordt intensiever.

Deze groeiplaatsen wijken af van de natuurlijke groeiplaats en zorgen voor specifieke uitdagingen.

GRAS

Gras is een intensieve vegetatievorm, die door het regelmatig maaien de bodem volledig bedekt. Bij neerslag komt het water allereerst aan het gras ten goede. Daarmee is het een concurrent van de boom. Wanneer de neerslaghoeveelheid te veel is voor het gras, zakt het water door naar de wortels. Wanneer bomen met hun wortels het grondwater hebben bereikt treedt vochtconcurrentie overigens nauwelijks op.

Bij jonge bomen kunnen gras, sterk groeiende onkruiden of vaste planten een concurrent zijn. Meestal ontbreekt op een met gras begroeide bodem de mogelijkheid om een strooisellaag te vormen omdat het herfstblad wegwaait of wordt opgeveegd. Dan zie je vaak dat de bomen het veel minder goed doen dan de onderbegroeiing. Soms uit zich dat in vroegtijdige bladval, bijvoorbeeld in een periode van warm, droog weer.

SCHADE DOOR BOSMAAIER

Sinds de bosmaaier wordt gebruikt om gras rond obstakels te verwijderen, treedt veel schade op aan jonge bomen. Wanneer met bosmaaiers wordt gewerkt, is een boomspiegel noodzakelijk. Bij de jonge boom is de schors nog

zo kwetsbaar dat de bosmaaier daar stukken uit wegslaat. Deze situatie onderbreekt de sapstroom of is een invalspoort voor insecten, bijvoorbeeld wilgenhoutrups, of parasitaire schimmels. De meer-

kosten van het onderhouden van een boomspiegel wegen niet op tegen de hoge kosten van het vervangen van een jonge boom die door maaischade afbreekt of sterft.

SOORTEN BOOMSPIEGELS

In verharding zie je grofweg drie situaties.

- De zone rond de stam is open en wordt begrensd door een stenen rand. Wanneer auto's bij de boom komen is het sterk aan te bevelen dat de stenen rand hoog boven de verharding uitsteekt; dit verkleint het risico op aanrijfschade.

- In de open ruimte tussen rand en stam ligt idealiter een laag compost als vervanger van de strooisellaag in het bos. Vaak tref je alleen hondenpoep aan, wat ook een bron van voeding is voor de boom. De open ruimte tussen stam en rand is bedekt met een metalen boomrooster. Zonder dat je het ziet is onder een boomrooster vrijwel altijd een ondersteuningsconstructie aanwezig, om te voorkomen dat de wielen het metaal verbuigen of doen barsten. De ondersteuningsconstructie en de uitsparing voor de stamvoet moeten de boom ruimte geven om minstens twintig jaar te kunnen

groeien. Vaak is dit niet het geval en is de mooie constructie na een aantal jaren veranderd in een opgedrukt struikelblok. Of de stamvoet groeit zichzelf klem in het metaal.

- De boomspiegel is begroeid met een lage beplanting. Deze variant komt relatief weinig voor. Bij bestaande bomen kan het moeilijk zijn om een nieuwe beplanting aan de groei te krijgen. Als de beplanting eenmaal goed gevestigd is, biedt deze variant vele voordelen voor de boom.

TWINTIG JAAR

De grootte van de boomspiegel moet voldoende zijn om de stamvoet zowel in de breedte als de hoogte twintig jaar te laten groeien. De straten worden in ons land gemiddeld om diezelfde periode gerenoveerd. Dan is er geld en aandacht om alles weer in orde te brengen. Tussentijds moet er zo min mogelijk onderhoud zijn aan de verharding en de boomspiegel. Bij een renovatie moet de boomspiegel meestal vergroot worden of wordt de straatboom vervangen door een nieuwe.

BEPLANTING

Recent geplante bomen ondervinden soms te veel concurrentie van snel groeiende vaste planten. Wat langer en vaker water geven is dan meestal voldoende om de boom krachtiger te maken, waarna er evenwicht ontstaat. Het voordeel van beplante boomspiegels van voldoende grootte is dat ze veel stof en vallend blad vangen. Dit maakt een strooiselkringloop van beperkte omvang mogelijk: schoffelen is niet nodig en lucht en water kunnen makkelijk indringen in de niet verdichte grond. Waar de publieksdruk groot is kan er schade ontstaan aan de beplanting door wandelaars of verkeer. In die situaties is het ideaal om een sterk verhoogde bak rond de boom te plaatsen.

ROTTERDAM

Een aansprekend voorbeeld is de Lijnbaanplataan in het centrum van Rotterdam. Deze boom is rond 1850 geplant in de tuin van het Coolsingelziekenhuis; hij overleefde in 1940 als enige boom in het centrum van Rotterdam het grote bombardement. Het winkelcentrum Lijnbaan werd rond 1955 rond de boom ontworpen, waarbij de boom in een kleine boomspiegel in verharding kwam te staan. Nadat hij ging kwijnen is rond 1975 een bak van 100 m² gevuld met teelaarde rond de boom aangelegd en beplant. Bij de herinrichting van de Lijnbaan in 2013 is de betonnen bak vervangen door een grotere natuurstenen zitrand en is het straatzand onder de verharding buiten de bak vervangen door 150 m³ bomengranulaat met een beluchtingsstelsel erin. De bak is schitterend beplant met bloeiende vaste planten en is de favoriete zitplek van veel bezoekers van de winkelpromenade.

Gevolgen van maaischade

Gevaar voor maaischade

Boom heeft binnen 5 jaar meer ruimte nodig

Hoge (beton)rand voorkomt aanrijfschade

Als alles goed gaat zie je daar niets van, het gebeurt ondergronds. Maar in de bebouwde kom is er vaak niet genoeg ruimte, ligt er verharding of een boomrooster op de stamvoet. In dat geval zie je vaak schade optreden. Meestal wordt er iets op- of opzij gedrukt.

GROEIPLAATS

Vaak staat een boom in een bos, waar de soms onbegroeide bodem bedekt is met een strooisellaag. Die zorgt voor de kringloop en samen met alle bodemorganismen ontstaat bodemvorming. En soms staat de boom in een steppe met grasvegetaties en struiken. Ook daar zorgt een strooiselkringloop voor bodemvorming, zij het vaak veel beperkter dan in het bos. In de Nederlandse situatie staan bomen echter vaak in openbaar groen of in een verharding.

DE LAATSTE TIJD LIJKT DE POPULIER MINDER POPULAIR TE WORDEN. JAAR NA JAAR WORDEN MINDER POPULIEREN AANGEPLANT EN DAT VOOR EEN BOOM DIE NIET IS WEG TE DENKEN IN HET NEDERLANDSE LANDSCHAP. DE AFNEMENDE POPULARITEIT VAN DE POPULIER HEEFT EEN AANTAL REDENEN, DEELS SAMENHANGEND MET VOOROORDELEN. UITDRUKKINGEN ALS 'WAAIBOMENHOUT' EN 'MET 30 À 40 JAAR KAPRIJP' KUN JE REGELMATIG HOREN. BERUSTEN DEZE UITDRUKKINGEN WEL OP WAARHEID?

HERWAARDERING VOOR DE populier

de manier van aanplant is het de bedoeling dat na tien, vijftien of twintig jaar de wijkers gekapt worden. De langzamer groeiende soorten zijn dan lekker aan de groei en moeten kunnen profiteren van de ruimte die bij het weghalen van de wijkers ontstaat. Beperkte beheerbudgetten in de jaren tachtig en negentig zorgden ervoor dat wijkers zijn gebleven. Daarnaast stuit het weghalen van een gezonde boom die net een beetje 'smoel' begint te krijgen op weerstand. Inmiddels zijn deze wijkers veertig tot vijftig jaar oud. De populierenklonen die gebruikt zijn beginnen steeds vaker problemen te veroorzaken door takbreuk. Beheerkosten nemen toe en beheerders zijn de bomen vaak liever kwijt dan rijk.

schermen rond boomgaarden en sportvelden. In Amsterdam heeft de beroemde architect Berlage in zijn Plan Zuid de Italiaanse populier een belangrijke rol gegeven, als verticale groene accenten in plantsoenen en op pleinen. Al meer dan tachtig jaar staan deze bomen hier te knallen en dragen ze bij aan het markante beeld van deze wijk. Jammer dat deze prachtige, zuilvormige boom nauwelijks meer wordt aangeplant.

TIJD VOOR EEN HERWAARDERING

Nu zou je het idee kunnen krijgen dat de populier een las-

RATELPOPULIER

De ratelpopulier of esp komt van nature op de zandgronden in het (noord)oosten, midden en zuiden van ons land voor. Ook in de binnenduinrand groeit hij veel. In bosverband kan hij uitgroeien tot een boom van 20 meter. De ratelpopulier vormt veel wortelopslag waardoor je bij aanplant van enkele exemplaren vanzelf een bosje krijgt.

Sterk uitzakkende takken leveren een verhoogd risico op takbreuk

Marylandica populier van 120 jaar

Plan Zuid in Amsterdam

Poortwachters Rijksmuseum

Bij nieuwbouw is de boom behouden

Abelen kunnen goed tegen zeewind

WAAIBOMENHOUT

De naam 'waajibomenhout' heeft te maken met de breukgevoeligheid van takken die we bij diverse cultuurvariëteiten van de populier tegen kunnen komen. Een aantal van deze populierenklonen kenmerkt zich door een schuin opgaande takstand, waarbij deze takken sterk in de lengte groeien en met elkaar om licht gaan concurreren. De dikte-groei blijft vaak achter bij de lengtegroei. Dergelijke takken beginnen na verloop van tijd uit te zakken en leveren een verhoogd risico op takbreuk op. Geldt dit dan voor alle populieren? Zeker niet. De variatie binnen de populieren is erg groot. Slechts een deel hiervan is berucht om het op latere leeftijd sterk toenemende risico van takbreuk. Met regelmatig ingrijpende snoeimaatregelen is dit risico te minimaliseren.

MET 40 JAAR KAPRIJP

Waar voor veel bomen geldt 'Boompje groot, plantertje dood', mogen we voor de populier een uitzondering maken op deze regel. De snelle groei van de meeste populieren levert in korte tijd een grote boom. In twintig jaar tijd kan men zonder veel moeite een boom van 20 meter hoog verwachten. Als je nu een populier aanplant heb je in dertig tot veertig jaar tijd een lange, dikke, vaak rechte stam die interessant is om te oogsten voor het hout. In mijn jeugd heb ik als leer-

ling van de 6e klas met boomfeestdag nog een aantal populieren aan mogen planten. Deze bomen zijn zo'n tien jaar geleden gekapt en vervangen door nieuwe aanplant.

Kan een populier dan niet ouder worden? Ja hoor, als het aan de boom zelf ligt gaat hij gewoon nog minstens dertig tot veertig jaar door. In Arnhem staat in het park langs de Lauwersgracht een populier (*Populus x canadensis* 'Marylandica') die inmiddels ruim honderdtwintig jaar oud is. Een veteraan, die met de nodige zorg nog vele jaren mee kan.

WIJKERS EN BLIJVERS

Bij de grootschalige nieuwbouw in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw, en ook bij de ontwikkeling van de Flevopolders, is veel openbaar groen aangelegd, met als doel snel een groene woon- en leefomgeving te creëren. Daarbij is op grote schaal gebruik gemaakt van snelgroeiende boomsoorten zoals els, wilg en populier. Ook is toen het 'blijver-wijker'-systeem toegepast. Hierbij worden snelgroeiende boomsoorten met een door-gaans korte levensduur aangeplant, afgewisseld met langzamer groeiende soorten met een lange levensduur. De snelgroeiende bomen geven snel een groen beeld, maar moeten wijken zodra ze de langzaam groeiende bomen beginnen te hinderen in hun ontwikkeling. Afhankelijk van

tige boomsoort is. Steeds vaker zien we dat bij het wegval-len van populieren andere boomsoorten worden terug-geplant, vaak onder het mom dat die duurzamer zijn en dat je er veel langer plezier van kunt beleven. Dat is jammer want het toepassen van populieren kent ook diverse voor-delen.

Bij aanplant van populieren heb je in twintig jaar tijd een grote volwassen boom staan. Kom daar maar eens om bij de aanplant van bijvoorbeeld eiken. Daarnaast is de popu-lier een echte Nederlandse boom die van nature met drie soorten in ons land voorkomt: de zwarte populier (*Populus nigra*), de ratelpopulier (*Populus tremula*) en de witte abeel (*Populus alba*).

ZWARTE POPULIER

De zwarte populier komt van nature langs de rivieren voor. De soort was steeds zeldzamer aan het worden totdat, in het kader van natuurontwikkeling langs de grote rivieren, weer nieuwe kiemplekken zijn ontstaan waar deze pionier de kans krijgt.

Een oude bekende binnen ons cultuurlandschap is de zuil-vormige cultivar van de zwarte populier, namelijk de Itali-aanse populier (*Populus nigra* 'Italica'). Deze soort is vroe-ger op grote schaal aangeplant als windsingels en wind-

WITTE ABEEL

De witte abeel kan zich ook op droge groeiplaatsen goed ontwikkelen. De boom staat veel in de binnenduinrandbos-sen. In bosverband kan het een boom van 20 meter hoog worden, maar in meer open terrein zien we vaak struikvor-mige bomen met een kronkelige stam en een grillige kroon. De witte abeel kan (zee)wind goed verdragen en het eerder beschreven probleem van takbreuk komt bij deze soort veel minder vaak voor. Bij schade aan wortels heeft de boom de neiging om veel wortelopslag te vormen.

Naast deze inheemse populieren kennen we nog de kruisin-gen als de grauwe abeel (*Populus x canescens*, een kruising tussen *Populus alba* en *Populus tremula*) en de Canadapopulier (*Populus x canadensis*, een kruising tussen *Populus nigra* en *Populus deltoides*) met al hun verschillende cul-tuurvariëteiten. Tot slot hebben we ook nog de diverse bal-sempopulieren (o.a. *Populus trichocarpa* en *Populus simo-nii*) en de grootbladige populieren (*Populus lasiocarpa*).

Als we deze rijkdom aan diverse populieren bekijken dringt het besef door dat we de populier beslist niet in de ban moeten doen. Een herwaardering van de populier is op zijn plaats.

GEWELDIG BOMENBOEK!

VAN DEN BERK BOOMKWEKERIJEN HEEFT, NA DERTIEN JAAR, EEN VERVOLG OP HUN BOMENBOEK UITGEBRACHT. HET BOEK HEEFT DE VORM VAN EEN TROTTOIRTEGEL EN MET RUIM 1.000 PAGINA'S KOMT HET GEWICHT OOK AARDIG IN DIE RICHTING. TOT ZOVER DE BUITENKANT. VAN DEN BERK OVER BOMEN IS EEN ECHT NASLAGWERK WAARIN 1.100 BOMEN BESCHREVEN STAAN.

Boomkwekers werken continu aan nieuwe cultuurvariëteiten om een andere groeivorm, mooiere bloem, blad of stam of een betere ziekteresistentie te krijgen. Het boek bevat veel van deze nieuwe variëteiten. Opvallend is ook het grote aantal kleinere en dwergbomen voor stadstuinen. Iedere boom wordt beschreven en er is veel en mooi beeldmateriaal toegevoegd.

Als hulpmiddel bij het maken van een juiste boomkeuze op de juiste plaats is een tabel opgenomen. De boomkenmerken zijn hierin over-

zichtelijk weergegeven met heldere symbolen. Zelf zou ik graag ook een selectie op geur willen zien, want geur zit erg diep in onze genen en geheugen ingebakken. Vaak schieten de symbolen echter tekort en ontcom je niet aan het zoeken van meer informatie. Zo ligt er bijvoorbeeld nog een hele wereld tussen wel of niet resistent tegen iepziekte. Ook kan er meer aandacht komen voor het principe 'de juiste boom op de juiste plaats'. Informatie over grote schade en sterfte door kabel- en leiding grondwerk, de regelmatige ophogingen in de natte venige delen van ons land en wegconstructies zou uitstekend passen op bladzijde 37 waar het gaat over groeiplaatsen.

aantal boomsoorten zoals eiken, amberbomen en iepen steeds nadrukkelijker op zoek naar alleen gezaaide of op eigen wortel gestekte bomen. Op bladzijde 431 staat: 'Vanwege het feit dat de stam bijna kaarsrecht tot in de top van de boom doorgroeit is de amberboom bijzonder geschikt als laanboom'. In de praktijk heeft de boom vaak grote moeite stevig te wortelen. Bij stormen breken van onbeschutte amberbomen vaak wortels en takken af en waaien ze scheef. Een doorgaande top ontbreekt dan; die moet door gerichte begeleidingssnoei erin gehouden worden zoals ook de foto in het boek laat zien.

Ik ben een enthousiast gebruiker van de eerste en de tweede versie van deze 'bomenbijbel'. Voor de stedelijk ontwerper en beheerder staat er (nog) te weinig in over toepassing van bomen in met name krappe en marginale situaties. Voor de tuin- en bomenliefhebber, landschapsarchitect, groenbeheerder, voor werkelijk iedereen is het een goede aanschaf.

Het boek kost € 75,- incl. BTW en verzendkosten (binnen Nederland) en is te bestellen bij de Bomenstichting: via de webwinkel of telefoontje/briefje. ISBN 789491799044

Daarnaast is het natuurlijk een geweldig promotieboek vanuit het standpunt van de boomkwekers. Meer ruimte voor ervaringen van eindgebruikers zou de waarde van het boek vergroten. Om dat met voorbeelden te illustreren: er wordt geen aandacht gegeven aan de uitgestelde onverenigbaarheid van geënte bomen. Zelf ben ik voor een

DE TUIN

IN VIER SEIZOENEN

'Tijdschrift voor de echte tuin- en groenliefhebber'

De Tuin in vier seizoenen is een glossy magazine met diepgang. Met foto's van topkwaliteit en tekst met inhoud presenteert het magazine artikelen over plantfamilies, botanische tuinen, zowel hedendaagse als klassieke tuinen, bezoektuinen, groene vakantiebestemmingen, kunst in de tuin en kwekerijen. Consequent in een rustige, klassieke lay-out. Mooi om naar te kijken, leerzaam om te lezen.

De verschijningsfrequentie is 4x per jaar.

ABONNEMENT:

Ik wil graag een abonnement:

Voorletters / Naam : _____ dhr. mevr.
 Adres : _____
 Postcode en woonplaats : _____
 Telefoon : _____
 E-mail : _____

Het abonnement dient in te gaan per: (jaartal hieronder invullen)
 Lente 20..... Zomer 20..... Herfst 20..... Winter 20.....

Betaling:

Ik macht **De Tuin in vier seizoenen** om het abonnementsgeld à € 38,50 af te schrijven van:
 Ik macht **De Tuin in vier seizoenen** om het abonnementsgeld à € 45,00 (België) af te schrijven van:

IBAN nummer : _____
 t.n.v. : _____
 te : _____

Datum: _____ Handtekening: _____

Het abonnement loopt door tot wederopzegging. Voor buitenlandse adressen gelden andere tarieven. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Frans van Grondelle via 06-51685091 of info@tijdschriftdetuin.nl

Colofon

40e jaargang, winter 2015
 Verschijnt 2x per jaar, oplage 3200 stuks

Redactie Annemiek van Loon, Hanna Hirsch, Henriette Lautenbach
 Hoofdredacteur Corine van Dun
 Vormgever Jet Westbroek
 Aan dit nummer werkten mee:
 Joep van Bergeijk, Ed de la Chambre, Lydia Conens, Kees van Dam, Rinny Kooi, Bert Maes,

Gerrit-Jan van Prooijen, Eric Rood, Huib Snee, Martin Tijdgat, Frank Warendorf.

Overname van artikelen en berichten na overleg met de redactie.

Redactieadres Bomenstichting
 Uiterwaardenstraat 308, 1079 DB Amsterdam
 Telefoon 020-3306008
 E-mail info@bomenstichting.nl
 Website www.bomenstichting.nl
 ING-bank IBAN NL51INGB0002108755

Drukker Gianotten Printed Media, Tilburg
 Papier Circle gerecyceld hv silk mc wit 115 gr

De Bomenstichting heeft tot doel de zorg en aandacht voor de bomen in de stad en op het platteland te bevorderen. Zij doet dit sinds 1970.

Beschermvrouwe
 Hare Koninklijke Hoogheid
 Prinses Beatrix der Nederlanden

Stuur deze bon in een envelop (zonder postzegel) naar:

De Tuin in vier Seizoenen
 Antwoordnummer 10431
 2300 WB Leiden

of mail uw gegevens naar
 info@tijdschriftdetuin.nl

OP HET STADSLANDGOED DE KEMPHAAN IS EEN AANTAL ORGANISATIES GEVESTIGD MET VERSCHILLENDE ACHTERGRONDEN EN DOELGROEPEN: STAATSBOSBEHEER, STICHTING AAP, EEN KLIMBOS, EEN STADSBOERDERIJ EN HET IVN-ALMERE.

Feestelijke onthulling boombordjes in Almere

Zo'n 10 jaar geleden ontstaat de mogelijkheid om op dit landgoed een bomentuin te creëren. De nieuwe bomentuin moet ook educatief worden. Er wordt gedacht aan een vorm van beknopte informatie over de bomen die te vinden is vlakbij de betreffende boom. En er wordt gezocht naar iets om daar aandacht voor te vragen en ook richtbaarheid aan te geven. Dat is uiteindelijk de nationale boomplantdag geworden.

In samenwerking met de Bomenstichting zijn toen zo'n vijftig boombordjes gemaakt. Ze geven informatie over boom- en struiksoorten die in de loop van de tijd zijn aangeplant in de parken en bossen in en rondom Almere. Een wethouder onthult in 2004 één van de bordjes.

HOUTROT EN ZONLICHT

De laatste jaren is door houtrot en zonlicht de leesbaarheid van de kunststof bordjes snel achteruit gegaan. Het IVN-Almere, die de bomentuin in onderhoud heeft en verder ontwikkelt, heeft daarom actie ondernomen. Na een paar gesprekken zijn Stad en Natuur (natuureducatie voor basisonderwijs), SBB en het IVN-Almere bereid gevonden om de financiering van nieuwe bordjes voor hun rekening te nemen.

De nieuwe boombordjes komen weer van de Bomenstichting. Op 22 augustus is één van de nieuwe bordjes onthuld door de sponsors. Het IVN-Almere is hier blij mee en ziet het gelijk ook als een mooie reclame voor het werk van de Bomenstichting. De boombordjes zijn echt van deze tijd. Op ieder bordje staat een QR-code. Bij het inlezen hiervan met een iPad of smartphone krijg je over de betreffende boom uitgebreide informatie.

Er zijn 37 verschillende boombordjes. Ze zijn te bestellen via e-mail of de webwinkel van de Bomenstichting. Kosten: bordje op een paal: € 121 incl. BTW en vervoer. Alleen bordje: € 72,60 incl. BTW, exclusief verzendkosten. Donateurs en beheerderabonnees krijgen € 5,- korting per bordje.